

УДК 347.91+341.95

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Ірина ПАСАЙЛЮК,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена теоретичним і практичним аспектам права на судовий захист іноземців та осіб без громадянства у порядку цивільного судочинства України. Розглянуто співвідношення понять права на судовий захист і права на звернення до суду по захист, розкрито основні складові частини права на судовий захист, підстави звернення до суду по захист, суб'єкти такого права.

Досліджено законодавство здійснення права на судовий захист на теренах України іноземцями й особами без громадянства. Проведено порівняльний аналіз вільного доступу до суду, наявність його обмежень в іноземців та осіб без громадянства за приписами законодавства різних країн.

На підставі аналізу чинного законодавства виділено основні проблеми цього права і визначено основні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: цивільне судочинство, право на судовий захист, право на звернення до суду по захист, вільний доступ до суду, іноземець, особа без громадянства.

THE RIGHT TO JUDICIAL PROTECTION OF FOREIGNERS AND STATELESS PERSONS IN CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE

Iryna PASAYLYUK,
Lecturer of the Department of Civil Law Disciplines of the Law Faculty
of Lviv State University of Internal Affairs

SUMMARY

The article is devoted to the theoretical and practical aspects of the right to judicial protection of foreigners and stateless persons in the civil procedure of Ukraine. The concepts of the right to judicial protection and the right to appeal to the court of defence are made, the basic constituent rights to judicial protection, the grounds for the appeal to the court, the subjects of such right are revealed.

As a result, the legislation on the realize of the right to judicial protection in the territory of Ukraine by foreigners and stateless persons has been investigated. The comparative analysis of free access to court, the presence of its restrictions on foreigners and stateless persons in accordance with the laws of different countries.

On the basis of the analysis of the current legislation, the main problems of this right are identified and the main ways of their solution are determined.

Key words: civil justice, right to judicial protection, right to apply to court for protection, free access to court, foreigner, stateless person.

Постановка проблеми. У кожній формі судочинства закріплене конституційне право людини та громадянина на судовий захист порушених прав і свобод. У порядку цивільного судочинства суди розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Метою цивільного судочинства є утвердження поваги до людини та її прав, утвердження справедливості, верховенства права, зміцнення законності та правопорядку в державі. Тому кожна особа, в т. ч. й іноземна, яка звертається до суду по захист, розраховує на повну реалізацію, на дію основних принципів судочинства.

Цінність прав іноземних осіб на звернення до суду по захист і на судовий захист полягає не просто в наявності цих прав, але й у можливості їх реалізувати. Тому одним із важливих завдань українського законодавця є створення ефективного механізму реалізаціями іноземцями, особами без громадянства права на звернення до суду по захист і на судовий захист.

Актуальність теми дослідження. У зв'язку з активними кроками України на шляху до євроінтеграції зміст правовідносин у суспільстві, зокрема процесуальних, докорінним чином змінився й характеризується збільшенням кількості фактів участі в них іноземних громадян. У науковій літературі велика увага приділяється поняттю захисту прав, свобод людини і громадянина, захисту прав, свобод іноземних осіб. Відповідно до Конституції України встановлено пріоритет судового захисту права. Перевагами судової форми захисту є те, що вона: 1) поширюється на невизначене коло осіб; 2) судовому захисту підлягають усі права і свободи; 3) у розгляді справи у суді активну участь у доведенні своєї правоти беруть сторони спору та інші зацікавлені особи. З огляду на це актуальним питанням є встановлення кола осіб, які мають право звертатися до судів України по захист і на засоби судового захисту, на справедливий і публічний розгляд справи і на особисту участь у розгляді своєї справи, зокрема іноземцями й особами без громадянства.

Стан дослідження. У юридичній літературі теоретичні та науково-практичні аспекти питання права на судовий

захист іноземців та осіб без громадянства досліджувалися у працях таких вчених-юристів, як: З.В. Ромовська, С.Я. Фурса, С.С. Бичкова, Н.Ю. Сакара, Т.В. Дракохруст, Є.Ю. Петров, С.В. Санін, О.Є. Аврамова, Н.О. Чучкова, Л.М. Косовський та ін.

Метою і завданням статті є дослідження наявності права на судовий захист та умов його реалізації іноземцями й особами без громадянства в судах України.

Виклад основного матеріалу. Головне місце серед усіх прав, закріплених в Основному Законі держави, посідає право на судовий захист. Ст. 55 Конституції України вказує на те, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1, с. 16]. Конституція України гарантує кожному право на звернення по захист до суду. «Кожен» – це не лише громадянин України та юридична особа, зареєстрована в Україні, а й іноземець, особа без громадянства, іноземна юридична особа та міжнародна організація. Це право не можна обмежити навіть у разі оголошення надзвичайного чи воєнного стану [2, с. 18].

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства містить у собі гарантії їхніх прав і свобод, що, власне кажучи, не відрізняється від гарантій прав громадян. Положення Конституції України теж зазначають: кожний має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріального і морального збитку, заподіяного незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56); кожному гарантується право знати свої права й обов'язки (ст. 57); кожний має право на правову допомогу (ст. 59); ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за те саме правопорушення (ст. 61); конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 64), – стосуються не тільки громадян України, але й іноземців та осіб без громадянства [3, с. 190].

Саме цим забезпечується положення Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Ст. 7 зазначає, що усі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний захист закону. Ст. 8 визнає право кожної людини на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами у разі порушення його загальних прав, що надані йому конституцією або законом [4, с. 12].

Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. усі особи є рівними перед судами і трибуналами (ст. 14) та перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист законом. У цьому відношенні всяка дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, а саме раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини (ст. 26) [5, с. 110].

Право на справедливий судовий розгляд закріплене й у Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. Для забезпечення додержання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який функціонує на постійній основі (ст. 19) [3, с. 191].

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. іноземці та особи без громадянства можуть бути учасниками консти-

туційного провадження, а саме суб'єктами права подання конституційної скарги, щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу [6].

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) у ст. 4 також зазначає, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду по захист своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Так, ЦПК України закріплює один із елементів права на судовий захист – права на звернення до суду по захист. Відмова від права на звернення до суду по захист є недійсною. Жодна особа не може бути позбавлена права на участь у розгляді своєї справи у визначеному цим Кодексом порядку [7]. Вираження права на судовий захист іноземців та осіб без громадянства в цивільному судочинстві України передбачено і в ст. 496 ЦПК України. Так, іноземці й особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів [7]. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» теж є норма, яка гарантує кожному захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Іноземці, особи без громадянства й іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України [8]. Ще одним фактом підтвердження права на судовий захист іноземців та осіб без громадянства на території України є ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Відповідно до Закону іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [9]. Згідно з ч. 1 ст. 73 Закону «Про міжнародне приватне право» іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів [10]. Надання захисту в цьому випадку стосується всіх прав (цивільних, сімейних, трудових тощо), суб'єктом яких може бути іноземна особа, якщо це не пов'язано з будь-якими вимогами щодо обов'язковості її проживання на території України, мети приїзду в країну тощо.

Крім того, питання забезпечення належного доступу до судового захисту іноземних осіб, в т. ч. іноземців та осіб без громадянства, закріплене у Плані дій Україна – Європейський Союз (схваленого Радою Міністрів Європейського Союзу в грудні 2004 р.), Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (від 18 березня 2004 р.).

На підставі вищезазначеного правом на звернення до суду України по захист наділена кожна особа, в т. ч. іноземці й особи без громадянства.

Щодо співвідношення понять права на судовий захист і права на звернення до суду по захист, то, як зазначає Н.О. Чучкова, очевидно, що ці суб'єктивні права нерозривно пов'язані між собою як ціле і його частина. Право на судовий захист не може бути реалізовано без права на звернення до суду, тоді як право на звернення до суду є невід'ємною складовою частиною права на судовий захист. У процесі реалізації права на судовий захист право на звернення до суду «відокремлюється» від права на судовий захист і стає самостійним процесуальним правом [11, с. 42]. Ми

також підтримуємо цю позицію, оскільки вважаємо право на судовий захист більш ширшим поняттям, яке в галузевому законодавстві реалізується через право на звернення до суду по захист (ст. 4 ЦПК України). Т.В. Сахнова з цього приводу теж зазначає, що право на звернення до суду по захист процесуально «відокремлюється», стає елементом реалізації права на судовий захист і юридичним фактом, який запускає весь процесуальний механізм [12, с. 285].

Зміст права на звернення до суду іноземців чи осіб без громадянства по захист як самостійного процесуального права може бути розкритий через право на власні дії (право звернутися до суду з заявою про відкриття провадження у справі) та через право вимагати від судді виконання дій щодо забезпечення реалізації права на звернення до суду (право вимагати постановлення ухвали судом, право оскаржити ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі тощо). Тому стає зрозумілим, що право на судовий захист іноземців та осіб без громадянства у порядку цивільного судочинства реалізується через право їх на звернення до суду по захист і поєднує в собі матеріально-правовий і процесуальний аспекти. Останнє має включати в себе права таких осіб на позов, право на пред'явлення позову, наявність передумов на пред'явлення позову й умов реалізації права на пред'явлення позову іноземцями чи особами без громадянства.

У законодавстві України не містяться які-небудь обмеження або умови для іноземців, використання яких необхідно для звернення до суду [13, с. 302]. Відмова у прийнятті позовної заяви іноземця можлива тільки на загальних підставах, передбачених у ЦПК України (ст. 186 ЦПК України). Так, наприклад, суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо: заява не підлягає розгляду в порядку цивільному судочинства; у провадженні цього чи іншого суду є справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили, за тими самими вимогами та ін. Тобто заборони звертатися до суду за захистом зазначених осіб немає, що й підтверджується відсутністю такої заборони серед підстав відмови у відкритті провадження у справі. Відповідно, якщо іноземець чи особа без громадянства подали до суду України позовну заяву (наприклад, як сторона спору), це не буде проявом такого процесуального наслідку, як винесення ухвали про відмову у відкритті провадження у справі, залишення позовної заяви без руху чи повернення заяви (ст. 185 ЦПК України).

Слід наголосити на тому, що відкриття провадження у цивільній справі є наслідком реалізації права на звернення до суду. Задоволення позовних вимог або відмова у їх задоволенні є результатом реалізації права іноземця, особи без громадянства на судовий захист. Але і в першому, і в другому випадку судовий захист прав, свобод та інтересів іноземної особи відбувся.

Поширення національного режиму в цивільному судочинстві на іноземців ґрунтується на принципі безумовності та не пов'язане з їх проживанням в Україні. Норми цивільного процесуального закону, якими визначені правила процесуальної правоздатності та дієздатності, підвідомчості, підсудності, процесуального становища учасників справи та інші права і гарантії, поширюються на іноземців незалежно від того, чи передбачено законодавством їх держави рівнозначні права для громадян і юридичних осіб України. Однак якщо в іноземній державі допущено обмеження процесуальних прав для громадян і юридичних осіб України, законодавством України у порядку реторсії можуть бути встановлені відповідні обмеження щодо процесуаль-

них прав громадян, підприємств і організацій тих держав, у яких допущені такі обмеження.

Норми про вільний доступ іноземців до суду передбачені у міжнародних договорах України. Так, ст. 1 Договору між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах передбачає, що громадяни однієї держави користуються на території другої держави таким самим правовим захистом своїх особистих і майнових прав, як і громадяни своєї країни. Вони мають право звертатися до суду та інших установ, до компетенції яких належать цивільні (торговельні, господарські, шлюбно-сімейні, трудові) та кримінальні справи, і можуть порушувати клопотання і здійснювати інші процесуальні дії за тих же умов, що і громадяни своєї країни. Зазначене положення застосовується також до юридичних осіб, заснованих на території держав відповідно до їх законодавства.

У ст. 1 Договору між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах встановлено, що громадяни однієї держави користуються на території другої держави стосовно своїх особистих і майнових прав таким самим правовим захистом, як і громадяни своєї держави. Це стосується також і юридичних осіб, які створені відповідно до законодавства однієї з держав. Громадяни однієї держави мають право вільно і без перешкод звертатися до суду, прокуратури, нотаріату та в інші установи другої держави, до компетенції яких належать цивільні та кримінальні справи, можуть виступати в них, порушувати клопотання, подавати позови та здійснювати інші процесуальні дії на тих самих умовах, як і громадяни цієї держави.

Відповідно до ст. 1 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладеної між державами – членами СНД, громадяни кожної з держав, а також особи, які проживають на її території, користуються на території всіх інших держав – учасниць Конвенції щодо своїх особистих і майнових прав таким самим правовим захистом, як і громадяни цієї держави. Громадяни кожної з держав, а також інші особи, які проживають на її території, мають право вільно і без перешкод звертатися до суду, прокуратури та інших установ інших держав, до компетенції яких належать цивільні, сімейні та кримінальні справи, можуть виступати в них, порушувати клопотання, подавати позови та здійснювати інші процесуальні дії на тих же умовах, як і громадяни цієї держави. Зазначені положення застосовуються також до юридичних осіб, створених за законодавством кожної з держав.

Таким чином, суб'єктами права, яким надається цивільний процесуальний захист, є громадяни та юридичні особи кожної з договірних сторін, а відповідно до ст. 1 Конвенції держав – членів СНД – також особи, які проживають на території кожної з країн. Ними можуть бути іноземці, особи з подвійним громадянством, особи без громадянства. Обсяг правового захисту, що надається іноземцям, визначається національним режимом. Об'єктами цивільного процесуального захисту є особисті та майнові права громадян і юридичних осіб з правовідносин, розгляд спорів із яких належить до компетенції цивільного судочинства [14].

Суд не повинен ставити в кожному окремому випадку питання про наявність взаємності, тобто не повинен з'ясувати у процесі конкретної справи, чи передбачені законодавством іноземної держави рівнозначні права для фізичних і юридичних осіб України. Між тим законодавство деяких держав передбачає інститут внесення застави для забезпечення відшкодування судових витрат, що обмежує вільний доступ іноземців до суду. Суть цього інституту

полягає у покладенні на позивача-іноземця обов'язку внести завчасно до суду певну грошову суму для забезпечення судових витрат на той випадок, якщо відповідач їх понесе у разі відмови в позові позивачу – іноземній особі [15, с. 6].

Цей інститут передбачений законодавством Франції, Бельгії та Нідерландів і застосовується до осіб, які проживають за межами цих країн, і до іноземців, які проживають у державі суду, але не мають у ній земельної ділянки. В Італії заставу зобов'язаний внести позивач, котрий не має майна в цій країні, а в Англії – позивач, який має доміцилій за кордоном. Інститут застави передбачений і законодавством Австрії, Іспанії, ФРН, відомий законодавству Польщі, Угорщини, Югославії, але може не застосовуватися на умовах взаємності, коли громадянин країни суду звільнений від забезпечення витрат у країні, громадянином якої є іноземець.

Такий обов'язок також передбачений § 110 ЦПК ФРН, § 57 австрійського ЦПК, ст. 166, 167 французького ЦПК (ці статті формулюють вимоги до досудового забезпечення). Цей інститут відомий також законодавству Бельгії, Швеції та ін. [16, с. 82].

Громадяни та юридичні особи України у разі звернення до судів зазначених держав були зобов'язані виконувати правила *cautio judicatum solvi* (забезпечення того, що судові рішення буде виконано), спрямовані проти іноземців, які на практиці створювали істотні перешкоди для доступу до судового захисту. Це зумовило необхідність включення до договорів, укладених Україною, спеціального правила про взаємне, вільне і безперешкодне звернення до суду по захист, а також про взаємне звільнення від внесення застави для забезпечення процесуальних витрат. Так, ст. 43 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах передбачає, що від громадян однієї з договірних сторін, які проживають або перебувають на території будь-якої з цих сторін і звертаються до судів іншої договірної сторони, не можна вимагати внесення застави для забезпечення процесуальних витрат лише з того приводу, що вони є іноземцями, або тому, що не мають місця проживання або перебування на території тієї договірної сторони, до органів якої звертаються.

Аналогічне правило закріплено в ст. 43 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах.

Договором між Україною та Республікою Грузія визначено, що у передбачених законодавством договірних сторін випадках громадянам однієї договірної сторони в судах другої договірної сторони надається безплатна юридична допомога та забезпечується безплатне судочинство за тих самих умов і з тими ж перевагами, як і громадянам цієї договірної сторони (ст. 14, 16).

Відповідно до Договору між Україною і КНР громадянин однієї договірної сторони на території іншої договірної сторони сплачує судові витрати і звільняється від судових витрат на рівних умовах і в тому ж обсязі, що і громадяни цієї договірної сторони. Це положення застосовується також до юридичних осіб, заснованих на території однієї з договірних сторін згідно з її законодавством (ст. 15 і 16).

Договором між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах встановлюється, що громадяни однієї договірної сторони на території іншої договірної сторони підлягають звільненню від сплати судових витрат на тих самих підставах і в тому самому обсязі, що і громадяни цієї держави (ст. 19). Аналогічне правило закріплено у ст. 19 Договору між Україною й Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах.

У Конвенції держав – членів СНД 1993 р. передбачена норма, за якою громадяни кожної з договірних сторін і особи, котрі проживають на її території, звільняються від сплати та відшкодування судового і нотаріального мита та витрат, а також користуються безплатною юридичною допомогою на тих же умовах, що і свої громадяни. Це правило поширюється на всі процесуальні дії, в т. ч. і з виконання судових рішень (ст. 2).

Питання про судову заставу дістало вирішення в Гаазькій конвенції з питань цивільного процесу від 1 березня 1954 р., якою встановлено, що від громадян однієї з договірних сторін, які мають місце проживання в одній із цих держав і виступають у судах другої з цих держав як позивачі чи треті особи, не можна вимагати застави чи забезпечення в будь-якій формі на підставі того, що вони є іноземцями або не мають постійного чи тимчасового місця проживання в цій державі. Це правило застосовується до будь-яких платежів, які могли б бути витребувані від позивачів або третіх осіб для забезпечення судових витрат (ст. 17). А відповідно до ст. 14 Гаазької конвенції про полегшення доступу до правосуддя за кордоном від 25 жовтня 1980 р. звільняються від застави всі фізичні та юридичні особи, які мають місце проживання в одній із договірних держав і виступають у судах другої договірної сторони [14].

Наприклад, у Договорі між СРСР та Албанією прямо вказувалося: «На громадян однієї з Договірних Сторін і на тих, які перебувають на території однієї з Договірних Сторін, не можна покласти обов'язок по забезпеченню судових витрат виключно на тій основі, що вони є іноземцями або не мають у цій країні постійного місця проживання, місця перебування чи місця знаходження» (ст. 16) [16, с. 82].

Іноземні особи на території України сплачують судовий збір і несуть інші судові витрати нарівні з громадянами України. Для захисту своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів іноземці, особи без громадянства, а також іноземні юридичні особи вправі порушувати не тільки позовне, але й окреме провадження. Ця загальна передумова права на звернення до суду закріплена в ст. 4 ЦПК України, згідно з якою кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду по захист своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Крім того, можливість порушувати справи окремого провадження передбачена у двосторонніх договорах про правову допомогу і в багатосторонніх конвенціях.

Висновки. Слід розуміти, що як основне конституційне право, право на судовий захист у цивільному судочинстві реалізується правом на звернення до суду за захистом (ст. 4 ЦПК України), правом на позов, правом на пред'явлення позову (ст. 184 ЦПК України), гарантується кожному і має матеріально-процесуальний характер. Так, суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав і свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене як для громадян, так і для іноземців та осіб без громадянства. Також зазначеною статтею кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це означає, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу міс-

цегого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або утискають права і свободи зазначених осіб чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді. Отже, правом іноземців та осіб без громадянства на судовий захист в Україні є міра їх можливої поведінки вимагати в судовому порядку виконання зобов'язаною особою свого обов'язку (матеріально-правовий аспект), а також можливість іноземців, осіб без громадянства звернутися до суду України з вимогою вирішити матеріально-правовий спір з метою захисту свого суб'єктивного права або законного інтересу (процесуальний аспект права на судовий захист). Ці права закріплені як у двосторонніх договорах про взаємну правову допомогу, так і у внутрішньому законодавстві кожної держави.

Міжнародні договори закріплюють принцип надання іноземцям та особам без громадянства захисту цивільних прав на засадах національного режиму. Цей принцип означає, що іноземці в цій державі мають право на захист тих самих цивільних прав тими самими засобами та в тому самому порядку, як і всі громадяни цієї держави, та не можуть претендувати на винятки з місцевого закону. Тобто цивільне процесуальне законодавство України не містить обмежень чи умов, виконання яких необхідне іноземним особам для звернення до суду, чого, наприклад, не скажеш про законодавство інших держав. Однак, щоб усунути перешкоди для вільного доступу до суду, більшістю країн урегульовано питання про звільнення іноземців від внесення застави в договорах про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах.

Таким чином, проаналізувавши законодавство, можна сказати, що велика увага приділяється захисту прав, свобод іноземців та осіб без громадянства. Визначається, що іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, але іноземець та особа без громадянства не має політичних прав. Тому на підставі зроблених нами досліджень пропонуємо ч. 1 ст. 4 ЦПК України викласти у такій редакції: «Кожна особа (в т. ч. іноземна) має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду по захист своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. З позицій сьогодення механізми реалізації цього права мають бути максимально ефективні та дієві, виходячи з потреб національного й міжнародного досвіду, зокрема європейських стандартів.

Список використаної літератури:

1. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю.В. Навроцької. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 388 с.
2. Ромовська З., Шумська Н. Цивільний процесуальний кодекс: науково-практичний аналіз. Київ : ВД «Дакор», 2013. 600 с.
3. Дракохруст Т.В. Особливості правової регламентації законодавства України у сфері захисту прав іноземців та осіб

без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 190–193.

4. Петров Є.Ю. Конституційно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2013. 21 с.

5. Санін С.В. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства. *Столична юстиція*. 2014. № 6 (31). 482 с.

6. Про Конституційний Суд : Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print>.

8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

9. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 179.

10. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.

11. Чучкова Н.О. Участь іноземних осіб у цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2013. 199 с.

12. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. ВолтерсКлувер, 2008. 696 с.

13. Васильев С.В. Цивільний процес України : навчальний посібник. Центр навчальної літератури, 2013. 344 с.

14. Правове становище іноземців у цивільному процесі. *Електронний ресурс: «Юридичні послуги Online»*. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/civ-proces/137.php>.

15. Аврамова О.Є. Цивільні процесуальні права іноземних осіб. Проведення у справах за участю іноземних осіб. Текст лекції. *Визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні*. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2019. 10 с.

16. Нешатаєва Т.Н. Международный гражданский процесс : учебное пособие. Дело, 2001. 504 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Пасайлюк Ірина Василівна – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Pasaylyuk Iryna Vasyliyva – Lecturer of the Department of Civil Law Disciplines of the Law Faculty of Lviv State University of Internal Affairs

ira_kosiv@i.ua